

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA
KVINNORÖRELSEN
UTGIVEN AV FREDRIKA BREMER-FÖRBUNDET
❧ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ❧

ÅRGÅNG 3
HÄFTE 19
1916

DAMER!

Nu inkommet **nyheter** i skotska, randiga, och enfärgade

Blustyger

i alla prislägen fr. .... 0.55 pr mtr
Ett parti randigt och enfärgat

Siden

till blusar bortslumpas.

Kjolyger,

60 cm. br., i grått och blått från 1.10 pr mtr.

Cheviot. Sammet. Stuvar.

Trädgardiner	fr. kr:	0.27
Strandkoffor	” ”	7.50
Underkjolar, satin	” ”	3:—
Reformliv	” ”	1.50
Snörliv	” ”	2.35
Korsettskyddare, trikå	” ”	0.95
Tröjor, Lahmans	” ”	0.95
Kalsonger, trikå	” ”	1.40
Linnen	” ”	1.25
Strumpor och Vantar. Sybehör m. m.		

SVENSKA VARUHUSET

1 tr., 54 Drottninggatan 54, 1 tr.
37 Stora Nygatan 37

SINGER

SINGER SÖMMAR GULD I STRÖMMAR

Världsberömda symaskiner

Firma Selma Hägglund

PARFYM-MAGASIN

38 HAMNGATAN 38

STOCKHOLM

Allm. Tel. 84 07 - - - Riks Tel. 23 57

SAISONNYHETER I
DRÄKTER & KAPPOR STÖRSTA URVAL.
BILLIGA PRISER.
29 SIGRID HANSÉN **53**
VÄSTERLANGGATAN. DROTTNINGGATAN

MARGARETA-MAGASINET

Rikstel. 76 39 BIRGER JARLSGATAN 6 Allm. tel. 280 04

Alltid å lager de sista nyheterna i färdiga BLUSAR o. KLÄDNINGAR.
Egen atelier för beställningar å såväl elegantare som enklare toaletter.

ANNA-LISA QUICK

f. d. mångårigt biträde hos Augusta Lundin

Telefon
539
Malmö

Perslow's

SIDEN &
MANUFAKTUR-
AFFÄR

alltid nyheter i största urval

HERTHA

ÅRGÅNG III

1 DECEMBER 1916

HÄFTE 19

Där man reder sig den kvinnliga sakkunskapen förutan.

Où est la femme, det är en fråga, som man i dessa tider måste ställa till regering, livsmedelskommission, folkhushållningskommission, fördelningsbyråer o. s. v. Hushållningen har av ålder ansetts som kvinnans speciella arbetsfält, men så tycks icke längre vara fallet, åtminstone när det gäller den stora folkhushållningen. Anser man, att kvinnorna på grund av de stora områden det här gäller ej skulle kunna tillämpa sina erfarenheter från det mindre verksamhetsfältet? Eller är det den här i Sverge allt oftare framstickande reaktionen, när det gäller kvinnans framträdande i det offentliga?

Gent emot det förra drista vi oss att fråga: tror man ej att det behövs att man tar hänsyn till detaljerna, när det gäller beslut, som äro avgörande för just dessa detaljer, när det gäller en rättvis fördelning av vissa nödvändiga varor eller över huvud att räkna ut hur man bäst skall övervinna svårigheter, som just drabba husmödrarna? Vi begära att få vara med, icke som en utmärkelse, utan helt enkelt därför, att

vi tro att vi skulle göra nytta. Vi ha tegat, avvaktat och hoppats, att man skulle kunna lotsa oss över svårigheterna, men dessa växa alltjämt. Vi stå nu inför nya lagstiftningsåtgärder, som äro av den största betydelse, i det de gälla beslut angående vårt dagliga bröd.

Vi måste fråga: vore det ej skäl, att man försökte slå in på den vägen, att man till sist dock sökte dra nytta av den erfarenhet, som kvinnorna oomtvistligt äga på detta område? Vi nöja oss icke med att höras som sakkunniga utanför de ansvarigas krets. Om något skall kunna uträttas, kräves det, att man är med i alla detaljer och verkligen har tillfälle sätta sig in i de frågor som behandlas.

Vi måste påpeka hur man i andra länder gått till väga. I Norge sitta kvinnor med icke bara i statens provianteringskommission utan överallt i de lokala livsmedelskommissionerna. I Danmark likaså. T. o. m. i Tyskland har man ansett sig icke kunna reda sig utan kvinnors sakkunskap på detta område. När man där strax efter krigsutbrottet tillsatte

den stora kommission, som skulle utreda livsmedelsfrågan, undersöka hur stora tillgångar landet hade att räkna med, vad som behövdes utöver dessa tillgångar och var man möjligen skulle kunna göra besparingar, gav man kvinnorsäte och stämman vid sidan av national-ekonomer, statistiker, lantbrukare, näringsfysiologer m. fl.

Vi peka vidare på hur man i Norge lade i händerna på en kvinna inom provianteringskommissionen frågan om det sammalda mjölets användande, när staten drog försorg om att sådant skulle anskaffas. Man var rädd, att befolkningen ej skulle finna sig i att huvudsakligen

använda grovt bröd. Det har emellertid visat sig, att hon lyckades väl i att lära människor uppskatta bröd av sammalet mjöl. Här i Sverige beslöts rågsiktningförbudet för att efter några månader återtagas. Man säger, att det berodde på allmänhetens konservatism när det gäller maten. Men gjorde man något verkligt för att övervinna svårigheterna? Det är måhända för mycket att påstå, att kvinnor härvidlag kunnat genomdriva saken, men med kännedom om erfarenheterna från vårt västra grannland, kunna vi ej undgå att fråga oss själva — skulle vi inte möjligen i detta fall kunnat lyckas bättre?

Mina "riksdagsmotioner".

Då jag nu mottager anbudet om gästfrihet hos Hertha för att något närmare ingå på de frågor dessa "riksdagsmotioner" berörde, finner jag mig ej föranledd att "svara" eftersom inga mina avsikter vanställande angrepp förekommit — åtminstone ej från omdömesgillt håll. Jag ger således mitt lilla inlägg formen av en utredning av de två punkter, som givit anledning till några inläggningar.

Det torde väl knappt finnas något ämne, där allvarliga läkare och uppfostrare äro mer eniga än i fråga om en alkoholens och nikotinets skada för ungdomens kroppsliga och själsliga hälsa. Och därför borde man kunna vänta, att alla tänkande föräldrar, lärare, läkare — samt socialt arbetande män och kvinnor — med glädje

måste hälsa en lag, som förbjöde dessa gifters bruk av ungdom före myndighetsåldern. Om nykterhetsarbetet hade börjat från den na sida, under alla yrkanden på lagstiftningsåtgärder, då vore det nu längre hunnet. En sådan samhällssamvetslöshet är ej tänkbar ens hos första kammaren, att en dylik lag skulle bliva avslagen. Ty varje person, som sysselsätter sig med ungdomens kroppsliga och andliga tillstånd, kan intyga dessa gifters vådor, såväl ur hälsans som ur sedlighetens synpunkt. Bland all den visdom, vi ha att hämta från Östern, bör Kinas metod att bekämpa opiemissbruket uppmärksammas. Min sagesman i ämnet är en italiensk officer — på mödernet tysk, dotterson av Hans v. Bülow. Han hade i tre år studerat Kinas förhållanden och berättade, att intet

förbud utfärdades för opierökare över 50 år. Man ansåg dem obotliga och brydde sig därför icke om att ålägga dem onödiga lidanden. Från åldern mellan 50 ned till 30 infördes vissa — men ej allt för stränga — begränsningar. Från 30- till 15-årsåldern voro restriktionerna mycket stora, och för åldern under 15 år var förbudet ovillkorligt och uppehölls med den största stränghet.

I dessa födoämnesregleringsdagar — då förut oanade och ingripande krav ställas på hemmens laglydnad* — borde man icke behöva spilla ord på att bevisa hur enkelt det vore att förbjuda alla hem att giva sin egen eller främmande ungdom sprit och tobak! Eller hur enkelt det vore att bötfälla sådana lagbrytare. I de fall åter, där de omyndiga utom hemmet skaffa sig tillgång till dessa gifter, bör lagen bestämma, att arbetsgivare endast få utlämna deras lön till föräldrarna, som sedan i sin ordning hemfalla under det ovan nämnda bötesstraffet, ifall de göra gemensam sak med barnen i och för dessas överträdelse av förbudet. I den s. k. överklassen är det sällan sin arbetsförtjänst utan sina föräldrars eller långivares, som de unga herrarna och damerna dricka och röka för. Detta gör det dubbelt betydelsefullt att i denna klass oseden blir strängt efterhållen. När sedan myndighetsåldern inträder,

* Det är underligt att de, som handhava produktionen — lantmännen — så föga och de, som handhava konsumtionen — kvinnorna — icke alls äro medbestämmande i det dem närmast angående! Därav följer att stadsherrarna skriva förordningar, som måste framkalla lagvidriga handlingar, eftersom vissa förordningar av omständigheternas tvång upphävas.

torde den av sådana lagar återhållna ungdomen ofta fortsätta med sin återhållsamhet. De, som icke så göra, erhålla ett kort, där deras fotografi, namn, födelseår och signalement äro anbrakta, och endast mot uppvisandet av detta kort får köp av spirituosa och tobak äga rum. Ha de glömt sina kort, få de — dess bättre — bli utan! Vid trettio år kan detta kortsystem bortfalla. De, som vid den åldern kunna förväxlas med tjuoåringar, äro så få, att de alltjämt må underkasta sig att bära kortet i plånboken.

Om endast hälften av den förtroendefullhet, med vilken man nu hoppas att den — i vissa fall fullkomligt okontrollerbara — sockerförordningen skall bli efterlevd runt om i Sverges bygder, bleve insatt på denna reform, då vore den snart genomförd! Man sluppe då att gräma sig över så många ödelagda rika löften, så många härjade ungdomskrafter som nu är fallet. Som de könsliga utsvävningarna stå i nära samband med de nervförslappande, viljeförsvagande gifterna; som tjuvnadsbrotten bland ungdomen ofta ske för att skaffa spritdrycker och tobak, så synes det mig som vore allt tal om "ungdomens förvildning" endast munväder, så länge man icke går radikalt tillväga gent emot de oseder, åt vilka numera unga flickor — likaväl som gossar och ungdomlingar — äro hemfallna.

Den andra punkten, mot vilken man uttalat sig tvivlande, är de av mig föreslagna hälsovårdskvinnorna.

Jag har icke tänkt mig dessa utrustade med befogenhet att lägga sig i hemmens alla angelägenheter och med rätt att i

fall av ohörsamhet på egen hand böt-fälla! Jag har tänkt mig att i deras hand skulle förenas barnavårdsinspektionen, bostadsinspektionen, fattigvårds- och hälsovårdsinspektionen inom varje kommun. De måste därvid laghasina bestämda instruktioner att följa, liksom de böra erhålla sin särskilda utbildning för uppgiften. Att de måste väljas med stor urskilning; att deras väsen måste motsvara deras allvarliga och grannliga uppgift, detta är lika självklart som att ledsamma missgrepp kunna komma att ske. Men här, som i alla andra liknande fall, måste man se på det positiva, som kunde vinnas, och icke stirra sig blind på de möjliga ogrannlagheter, som kunde begås, eller de s. k. "ingrepp i den personliga friheten", som man alltid talar om, då det gäller att — hämma folkfördärliga seder eller oseder!

Den, som lever på landsbygden, vet att ingenting annat än en sådan — först och främst undervisande och sedan kontrollerande — kvinnlig myndighet vore i stånd att framtvunga förändringar i förhållanden, som nu, till stor del, omintetgöra bland annat de uppoffringar, dem samhället måste ålägga sig för att vid sanatorier o. s. v. bota de sjukdomar, som ådragas genom osunda hem-, skol- och arbetsförhållanden. Ännu finnas t. ex. de igenspikade fönstren i hemmen; ännu inhysas de lungsiktiga och de friska i samma rum; ännu sitta skolbarnen — efter timslång vandring genom hög snösörja — i skolan hela förmiddagen med våta fötter, i stället för att i skolan ha ett ombyte av fotbeklädnad*; de hosta därför ofta hela vintern.

* En danska, gift i Wien, har vid österrikiska

Ännu pimpla barnen kaffe fyra, fem gånger om dagen. Ännu kan det hända att — en kommunalstämma avslår en donation till ett skolbadrum, "emedan det är osunt för barnen att bada!" (Och emedan den rika kommunen ej vill bestå varmt vatten och tvål.)

Otaliga bevis skulle kunna anföras i fråga om landsbygdens fattigmansvanor, matlagning, barnaskötsel m. m., men de flesta torde ur egen erfarenhet kunna fullständiga det sagda. Och med den oerhörda seghet, som vanor äga hos människor i allmänhet och lantfolket i synnerhet, så kommer det att dröja i generationer, innan någon verklig förbättring äger rum, såvida icke de av mig föreslagna hälsovårdskvinnorna få hand om saken. Alla nu inrättade inspektioner hava det felet att allt för sällan påkomma och allt för litet kunna kontrollera bestämmelsernas fortsatta efterlevnad. Detta kan endast ske inom ett litet område; där man kan vinna verklig kännedom om människor och förhållanden; där en sådan hälsovårdskvinna småningom kan göra sig känd och kär i hemmen såsom en rådgivande och hjälpare vän, sedan man lärt sig förstå de goda verkningarna av de stadgar hon uppehåller. Men naturligtvis fordras att hon icke allenast är kunnig utan även klok; icke allenast bestämd utan även böjlig, icke endast vänlig utan verkligt folklig. D. v. s., enligt Almqvists definition, "att det blivit folk av henne själv!" Huru mycket hären infört ett slags träbottnade, med vattentätt övertyg klädda skodon, som kosta några kronor och kunde stå i varje skola i och för ombyte. Se Karen Michaëlis bok *Krigens Offre* (Pios förlag, Köbenhavn), sid. 92.

gott har icke redan barnmorskor, som haft denna typ, kunnat uträtta för att förbättra den nyblivna moderns som småbarnens vård! Huru mycken välsignelse ha icke städernas församlingsdiakonissor och de i den s. k. dispenserverksamheten sysselsatta kvinnorna åstadkommit! Det är således intet alldeles oförsökt, som jag förordar, utan endast en utveckling av något redan förevarande, men framför allt dess utsträckning till hela landsbygden.

Jag betonade även i mitt förslag, att dessa hälsovårdskvinnor borde undervisa kvinnorna inom kommunen i hälsovårdsläran och hemhushållningens grunder. Det är ett stort psykologiskt misstag, att till de första "tonåren" förlägga denna undervisning i skolköken. Aldrig är uppmärksamheten mera splittrad, intresset slappare, hjärna och karaktär mera geléartade än i den åldern. Och man kan sedan få höra såväl av unga fruar som av tjänarinnor hur liten verklig nytta de haft av den i dessa år erhållna hushållsundervisningen. Naturligtvis är det inte alltid lika galet, som när t. ex. en liten rar Stockholmstös kom till en lantfamilj med de högsta betyg från hushållsskolan, men — varken kunde koka potatis eller visste huru vatten skulle vara, när det var i kok! Men i de allra flesta fall kommer den verkliga vakenheten först med det ensamma ansvaret; det verkliga intresset först med det egna hemmet. Och därför kunde en sådan hälsovårdskvinna, som jag tänker mig — med vars bostad ett skolkök bör vara förenat, såvida ej skollokalen har ett sådant — på jämförelsevis kort tid kunna lära de unga hustrurna vad de behöva

veta för vården av barn och hushåll. Innan det första barnet kommit, ha hustrurna vanligen på landet sina eftermiddagar bra nog lediga. Med t. ex. tre eftermiddagstimmar tre gånger i veckan under tre månader skulle de insikter kunna bibringas, vilka äro de mest outhärliga, men nu alltför ofta saknade. Ty dessa insikter bleve då icke mottagna av en stor fnissande flickflock utan av en liten grupp unga hustrur, vilka med tacksamhet mottogo de insikter i hushållslära, hälsolära och barnavård, som de sålunda skulle erhålla just vid den tid i sitt liv, när de äro mest medvetna om behovet av desamma.

För de hustrur åter, som redan ha en barnaflock att vårda, måste en sådan hälsovårdskvinna bli en "hemkonsulent", som vid sina besök gav de råd hon funne behöfliga och begärliga. Jag minnes huru Octavia Hill — den stora bostadsreformatorn i Londons fattigkvarter — gick till väga: först fick hon hustrurna att skura trapporna, sedan golvet, sedan bordet och stolarna, så att tvätta fönstret. Sedan kom hon med en vit gardin. Och var rummet snyggt, när hon nästa gång kom på besök, lämnade hon kanske en blomkruka, ett färgtryck. Men hon kom icke som "polis" utan med en god och vis kvinnas soliga väsen!

Det finnes, med ett ord sagt, ingenting gott, som icke kan lyckas, ifall det företages av de rätta människorna, medan allt måste misslyckas, om det kommer i händerna på de orätta. Och även ifall det icke — som den av mig yrkade förbudslagstiftningen — kraftigt stödes av en vaken samhällsanda, som slår vakt om laglydnaden.

ELLEN KEY.

Elisabeth Warling

in memoriam.

Den i allmänhet rätt mörka och dtunga dagern över Konstnärshusets utställningslokals grå väggar har under de senaste veckorna lysts upp av lätta varma färgtoner, skimrande mot åskådaren från ett par hundratal målningar, alla utförda av samma hand.

Det är den för närmare ett år sedan bortgångna konstnärinnan Elisabeth Warlings livsverk — samlat av kärleksfulla händer —, som möter våra intresserade blickar i en utställning anordnad av Svenska Konstnärernas förening, vilken hon tillhörde sedan 1893.

Vad som först slår oss vid en hastig överblick av samlingen är hennes mångsidighet och hennes stora produktionsförmåga — men ju mer vi betrakta dessa sinsemellan ganska heterogena alster av en sökande ande, ju mer slår oss det för henne individuella: intensiteten i vad jag skulle vilja kalla hennes färgglädje. Hon älskade glödande solnedgångar, varma skymningsstunder, eldskens- och solljuseffekter. Ofta nog äro de återgivna med akvarellens vanligen så tunna och spröda toner, vilka hon däremot visste behandla med en kraft, som annars är oljefärgen förbehållen. Man fruktar nästan att denna glöd, denna trängtan att ge en stämning i dess intensivaste ögonblick, måste ha verkat förtärande på konstnärinnans själ.

Hennes begränsning ligger kanske just i hennes mångsidighet, ty det är nästan otänkbart att under ett kort liv

hinna fram till fulländning i så olika konstarter som porträttmåleri och figurbilder, landskap och interiörer, blommor och arkitekturmålning. Hon har dock lyckats göra en hel del förträffliga saker inom alla dessa olika områden. Bland porträtten skulle jag särskilt vilja framhålla det fina själfulla dampporträttet — doktorinnan F. —, N:o 84 i katalogen, målat så sent som 1915, knappt ett år före konstnärinnans död. Här tyckes hon ha riktigt fördjupat sig i sin konst och trängt in till det förborgade, som döljer sig bakom det yttre höljet. Likaså är porträttet av den blåklädda fru S. (N:o 32) lika intressant som behagligt i sin osökta pose. Bland äldre porträtt målade med 1880 — 90-talets beundransvärt skickliga teknik återse vi med nöje de båda älskvärda konstnärinnorna fru Gerda Kallstenius (N:o 81) och fröken Charlotte Wahlström (N:o 63) i deras blidaste ögonblick. Vidare ett porträtt av en äldre dam — friherrinnan Reuter-skiöld — (N:o 79), vilket med sin mjuka behandling påminner om Troilis bästa. Även det bredare målade kraftiga porträttet av riksantikvarien Hans Hildebrands (N:o 28) kämpagestalt är ett duktigt arbete, som hon själf satte högt.

Bland figurkompositionerna lägger man särskilt märke till den lilla scenen "Det var en gång" (N:o 90) — en liten gosse i vinterskymningen uppkrupen i en stor stol, lyssnande till sagorna, som

berättas för honom, stirrande in i brasan med undrande, skrämnda blickar. Det är ett intensivt uttryck i det lilla eldskensbelysta barnansiktet. Som en slående kontrast betrakta vi den friska solljusa havsbrisfyllda dagern över "Från kusten" (N:o 64), där den unga brunbrända, ljushåriga fiskarflickan kommer emot oss knogande på sin börda av tunga våta nät.

Det mest intensiva solljus har Elisabeth Warling lyckats återge på den skånska vitrappade stugväggen med "mor" i dörren (N:o 46) — i sanning ett svårlöst problem —, och den sjunkande solens spel över den mjuka nyfallna snön på taken av ett gammalt Stockholmshus (N:o 22) kommer oss att känna hela friskheten i en midvintersdag. Denna tavla är målad i pastell och tyckes mig nästan vara samlingens pärla och väl värd plats på ett museums väggar. Blommor målade hon „con amore“, fruktträd i blom, glödande liljor, trolska Iris, klättrande kaprifol och färgstarka tulpaner.

Mig personligen tilltala allra mest hennes många förtjusande akvareller — och särskilt de många höststämningarna med sin rika färgskala, ljunghädda klippor i kvällsolens glöd, mångfärgat lövverk speglade sig i glittrande rinnande vatten, nymånen som lyser fram bland moln ännu färgade av solreflexer, mörka skogar speglade sig i vatten i den sista kvälldagern. Lika mycket stämning kunde hon inlägga i en liten interiör, där månskenet mystiskt silar in genom ett gammalt slottsönster, eller i något måleriskt bric-à-brac i ett ateljéhorn. Västkusten, Frankrike, Skåne,

Öland, Dalarne m. m. ha släppt till motiv, men motivet spelar aldrig så stor roll som stämningen — och i färgspelet märker man alltid Elisabeth Warlings musikaliska sinne och fina smak.

Då man ser på allt detta, tänker man ovillkorligen: vad konstnärinnan måtte ha njutit och varit lycklig, då hon arbetade, då hon med så säkra och orädda penseldrag kastade ned på duken eller papperet alla sina intryck! Tyvärr veta vi, som kände henne, att denna glädje — som hon dock ofta måste ha känt — var blandad med mycken smärta. Av naturen sluten och melankolisk, fast hon även kunde ha ögonblick av uppsluppen munterhet, ökades dessa hennes egenskaper genom ett svårt kroppsligt lidande till en sjuklig tungsinthet och nervositet. Under de sista sex levnadsåren drog hon sig undan beröring med alla utom sina närmaste, bland vilka den hängivna och trofasta kamraten och vännen Charlotte Wahlström med rörande uppoffring och trohet stod vid hennes sida i alla skiften. Övriga kamrater sedan akademitiden skydde hon; de fingo ej mera som förr träffas på Elisabeths trevliga lilla ateljé, fingo ej glädja sig åt hennes behagliga apparition, hennes fina distingerade väsen, hennes vackra leende. Själv led hon bittert. Antagligen var det just denna intensiva längtan att nå det kanske oupphinnliga, som bragte hennes konstnärssjäl ur jämvikt och gjorde det för henne outhärdligt att ej alltid möta den förståelse hon åträdde. Det är synd om konstnärer i allmänhet, men det är ännu mer synd om konstnärinnor, för vilka livet bjuder större slitningar ju känsligare de äro och

vilkas krafter ofta ej räcka till att med jämnmot bära motgångarna.

*

Elisabeth Warling var Stockholmsbarn, född 1858 i ett gott borgarehem. Hon studerade allvarligt och energiskt vid Konstakademien 1876 — 83 och betraktades där av kamraterna som en av de mest färgbegåvade. Hon utvecklade sig vidare under en studieresa till Paris, där hon som de flesta skandinavver arbetade på Colarossis ateljé och senare i Barbizon, från vilken vistelse flera lättigenkännliga motiv återfinnas på minnesutställningen. Hennes färg och motivval påminde under den perioden mycket om Carl Larssons ljusa, kalla toner men voro ej fullt så karakteristiska för målarinnan själv som hennes senare alstring. Hennes målningar äro så oskiljaktiga från henne själv, att vi, som kände henne, alltid skola minnas henne i dem — i solglöd och blomdoft, i vemodsfylld aftonstämning.

ELLEN JOLIN.

Den kvinnliga sakkunskapen efterlyses.

Vid ett för cirka en vecka sedan i Göteborg av Liberala Valmansföreningen hållet möte med anledning av dyrtiden, där skolköksinspektrisen fröken Gertrud Bergström och dr Sigurd Hansson talade i den brännande livsmedelsfrågan, betonades i den av mötet antagna resolutionen, bland andra önskemål, "angelägenheten av att den kvinnliga sakkunskapen toges till råd vid de ingripande åtgärder till konsumtionsreglering, vilka för närvarande planläggas".

Ja, sannerligen synes detta vara på tiden!

Kringblick.

Statssocialismens triumftåg. Att kriget skulle bli den store banbrytaren för en allt vidare kringgripande statssocialism är en av de följdföreteelser, som väl näppeligen tagits med i räkningen. I vad mån detta i längden kommer att passa dem, som hålla på ett krigs välsignelsebringande verkningar, torde vara vanskligt avgöra.

Ett av de för den enskilde mera kännbara statssocialistiska ingreppen föreligger i form av lagförslag i Frankrike. Det gäller icke mer eller mindre än ett angrepp på privatförmögenheterna, visserligen villkorligt — kombinerat med nativitetsfordringar! — men av särdeles stor social räckvidd.

Det är deputeraden M. Maurice Bokanowsky, som för deputeradekammaren framlagt ett förslag om ändring av art. 731 Code civil i riktning att som medarvsberättigad insätta staten i fall där den döde efterlämnar mindre än fyra barn.

"Varje fransman", så lyder den exakta formuleringen av monsieur B:s motion, "som vid sin död icke efterlämnar åtminstone fyra barn, har att räkna nationen bland sina arvtagare. Denna inträder med legitimt barns arvsrätt.

Om den avlidne icke äger något barn, ärver staten hälften av hans förmögenhet. Efterlämnar han ett, två eller tre barn, kommer staten in som det andra, tredje eller fjärde barnet".

I fråga om de sociala fördelarna av detta förslag framhåller motionären, att man kan våga hoppas att denna nya lagsättning skall utgöra ett element till social fred. Förvärvad rikedom skulle bli till hjälp vid bestridandet av krigsomkostnaderna. Det demoraliserande skådespelet av ofantliga förmögenheter, som övergå i onyttiga händer, skulle bli en sällsynthet. Rollen av skapare av rikedomar skulle sammanfalla med egenskapen av att vara nationens välgörare, något som allt mer och mer skulle förstås och uppskattas av samlarna av kapitalen.

Statssocialistiska funderingar, som i renodling lämna föga mer att önska!

Övervåldet i Nöbbelöf.

Åter igen har den största möjliga Åkränkning av individens frihet ägt rum. Åter igen ligga tusentals lärarinnor vakna om nätterna i ångest över att samma öde skall drabba dem. Åter igen blossar samhällets samvete upp för en kort tid för att åter igen slockna och sova tills nästa övervåld äger rum. Åter igen klaga kvinnorna sins emellan över sin vanlottade ställning i samhället, och åter igen tiga och lida de detta.

Åter igen känna kvinnorna sin vanmakt: de kunna ej själva föreslå och genomdriva de lagar de i fall, som dessa, önska hava till skydd och hjälp. Åter igen få de nöja sig med de skyddsåtgärder männen anse sig kunna kosta på dem.

Huru många generationer av lärarinnor ha ej framlevat sitt liv och utfört sitt arbete under ständig ångest, ensamma, avskilda från all beröring med andra människor. Om nu *äntligen* myndigheterna anbefalla kommunen att vidtaga skyddsåtgärder, bliva nog dessa av enklaste slag, så att de ej kosta kommunen för mycket pengar, — det är det viktigaste — ty vad gör det om en kvinnas hela liv skövlas. Hur bittert att tänka, att om några sådana åtgärder varit vidtagna såsom luckor för fönsterna, dubbla dörrar med säkra lås o. d., så hade den 21-åriga unga kvinnan troligen varit räddad. Men när nu olyckan har skett, bör hon då ej kunna räkna på skadestånd från den kommun, hennes arbetsgivare, som försummat att skydda henne. Blotta medvetandet, att kommunen skulle kunna ådömas utbe-

tala skadestånd, skulle nog påskynda utförandet av skyddsåtgärder. Ej en liten allmosa utan en stor summa, som satte henne i stånd att lämna det ställe, som nu måste vara henne förhatligt, att bereda sig en tids vila, att i lugn och ro se sig om efter annan arbetsplats. Staten ålägger ju en enskild arbetsgivare skyldighet att lämna skadestånd samt att vidtaga skyddsåtgärder för sina arbetare. Men hur uppfyller stat och kommun sina skyldigheter i detta avseende? Detta är väl yrkesfara om något — men det gäller ju blott en kvinna.

Och om det ohyggliga inträffar, att hon mot sin vilja blir mor, bör hon då ej ha en summa till hjälp för sig och barnet, ty hennes egen lilla lön räcker ej långt. Böra vi ej fordra denna hjälp åt henne. — Fordra utan att äga maktmedel, hur går det då? Det blir ju blott att ödmjukt anhålla och troligen bli avvisad. Bäst är att vi lita på oss själva. Bidragen därför alla att ge henne den ekonomiska hjälp hon borde få. Den helar ej såret, men den kan lindra plågan. Arbeten dubbelt ihärdigt för vår rösträtt och för att skaffa er inflytande i samhället. De kvinnor, som äro medlemmar av skolråd, kunna ju direkt inverka för effektiva förbättringar av skollokaler och att andra skyddsåtgärder företagas. Infinnen er på kyrkostämman och yrken på dessa förbättringar. Påverken opinionen i tal och skrift.

Om vi kvinnor så utnyttja alla de medel, som nu stå oss till buds, kunna vi ändå uträtta något. ANNA LJUNGBERG.

Lärda tyskor under gångna tider.

III.

Känslsamheten.

Vid Gottscheds död (1766) hade redan ett nytt kvinnoideal börjat erövra världen. I Rousseaus böcker var det tydligt tecknat, den unga diktargenerationen besjög det, och Klopstock hade en kort, lycklig tid ägt det förkroppsligat i sin *Meta*. Under kampen mot pedanteri och katederlärdom, mot regeltvång och dogmer hade "det lärda fruntimbrets" anseende betydligt sjunkit. Man uppskattade väl alltjämt bildning och kunskaper hos kvinnan, men fordrade ej mera av henne i första rummet "manligt" förstånd och bokligt vett, utan ett kärleksfyllt hjärta. Natur, känsla blev tidens lösen, och fru Gottscheds rykte inom Tysklands vittra kretsar ärvde närmast ett enkelt, obildat barn av folket, den poetiskt begåvade Anna Luise Karsch.

Den nya riktningen hade från början självskrivna anhängare bland "de stilla i landen", de bildade kretsarnas fromma svärmare, vilkas religiösa känsla hållit dem borta från den Gottschedska periodens tävlan om diktarkrans och doktorshatt, ehuru de i många fall visst icke voro utan intellektuella intressen. Ända sedan Maria Schürmanns dagar hade kvinnlig lärdom och pietism gått hand i hand, och när i striden mot torr förståndsvishet vid 1700-talets mitt alla slags känslöytringar kommo till heders, fingo plötsligt "läsare" och "bön-systrar" en framstående plats i den tyska kulturhistorien.

Till den gruppen hör först och främst Susanna von Klettenberg, Goethes "sköna själ", vars minne han odödliggjort i sin "*Wilhelm Meisters Lehrjahre*". Denna romans sjätte bok är nämligen intet annat än en poetiskt förklarad framställning av fröken v. Klettenbergs liv och utveckling. Liksom den store diktaren var hon ett barn av Frankfurt a. M.; med familjen Goethe förenade henne släktskap på långt håll och nära vänskap. I enlighet med tidens sed — hon var född 1723 — hade hon som barn fått god undervisning och sedan själv fortsatt studierna, särskilt i naturkunnighet. När hon sedan efter åtskilliga missräkningar genomgått en själskris, brutit sin förlovning för att helt få ägna sig åt andaktsövningar och funnit inre frid i herrnhutarnas åsikter, förlorade hon därför icke lusten till intellektuella sysselsättningar. Goethe låter henne säga: "Då jag icke skändes för min fromhet, så hade jag mod att icke håller bemantla min kärlek till konst och vetenskap. Jag tecknade, målade, läste och fann tillräckligt många personer, som slöto sig till mig." I själva verket bildade sig en krets av likasinnade omkring den älskvärda, varmhjärtade damen, till och med ur stadens förnämsta familjer, och genom deras bemödanden erhöll hon en stiftsfrökens titel och inkomster.

Till fröken v. Klettenbergs intimaste umgängesvänner hörde bland andra den

bibelsprängda, i latin och grekiska väl bevandrade fru Griesbach, dennas syster Charlotte Rambach-Nebel, vilken skrev omyckta andliga sånger, och Sophie Eleonore Walther, sedermera gift med professor Achenwald i Göttingen. Den sistnämnda var väl den lärdaste damen i kretsen; hon behärskade fullständigt latin, grekiska, hebreiska, franska och engelska, skrev svärmiska dikter och upptogs som medlem i flera vittra sällskap. Även Susanna v. Klettenberg förstod att föra pennan; hon satte ihop fromma utgjutelser på vers, naturligtvis fyllda av herrnhutarnas vanliga osmakligheter, och utgav anonymt tillsammans med sin närmaste själsfrände, minister von Moser, ett band överspända avhandlingar med titeln "Der Christ in der Freundschaft".

Viktigare än detta pietistiska skriftställereri blev emellertid den goda stiftsfrökens intresse för naturvetenskap, särskilt kemi, därigenom att hon först av alla i det ämnet införde sin unge vän Wolfgang Goethe. Denne hade hösten 1768 på grund av en svår sjukdom måst avbryta sin vistelse vid universitetet i Leipzig och återvända hem, och fröken v. Klettenberg hade under de långa månader han sedan varit bunden vid sjukrummet fått stort inflytande på hans tankevärld. De läste tillsammans icke endast böner och religiösa betraktelser utan även arbeten av Welling, Paracelsus, Basilius Valentinus o. a., och när den unge studenten tillfrisknade, inrättade de ett litet laboratorium och experimenterade där tillsammans med hjälp av vindugn, kolvar och retorter. Dessa studier, vilka hade

en stark bismak av magi, gävo sedermera lyckliga mötiv för "Faust" och voro ett viktigt moment i Goethes med tiden ständigt tilltagande böjelse för naturvetenskaperna.

Fyrtio år senare påpekade Goethe i sin autobiografi mycket riktigt, att den Klettenbergska kretsens sinnesriktning varit nära besläktad med den andliga stämning, vilken åren 1760—90 blomstrade i Tyskland och efter ett yttrande av Lessing blivit kallad "känslsamheten". Den utmärktes av svärmisk hänförelse för naturens skönhet, för alla "ädla" känslor, "oskuldsfull" kärlek, vänskap, medlidande etc., liksom även för allt översinnligt, av kärlek till poesi och konst lika väl som till överdrivna och översvallande uttryckssätt, av berättigat hänsynstagande till hjärtats stämma jämsides med frässande i tårar, salighetsstämning och känslofulla åtbörder. De främsta representanterna för denna sentimental tidålder voro tvenne intelligenta, högt bildade kvinnor. Den ena, Julie von Bondeli, var schweiziska; den andra, Sophie von La Roche, född von Gutermann, intager en framskjuten plats bland gångna tiders lärda tyskor.

Hon var född 1731 och uppfostrades som så många lärda mäns döttrar under den Gottschedska perioden till intellektuellt "underbarn". Redan vid två års ålder fick hon regelbunden undervisning, vid tre år läste hon rent, vid fem hade hon genomforskat hela bibeln o. s. v. Döda och levande språk voro jämte religionskunskap och astronomi huvudämnena. När hon sedan som helt ung förlovat sig med den lärde italienaren

Bianconi, bedrevos hennes studier under hans ledning än allvarligare, ty han önskade av sin sköna och begåvade fästmö göra en "tysk Bassi" eller en andra Adelgunde Gottsched, och Sophie rättade sig i allt efter hans önskan. Hon fick nu bland annat grundliga insikter i världshistoria och matematik, gjorde bekantskap med antikens konstverk, läste Italiens främsta auktorer på originalspråket och utbildades i musik och teckning.

Efter sin mors död tvingades hon emellertid av den stränge fadern att bryta förlovningen med Bianconi, och det brutala sätt, varpå hon vid det tillfället behandlades, ingav henne en tid bortåt motvilja mot alla studier och talanger. Men den bildning hon redan tillägnat sig bar i alla fall rika frukter, och hos den unge skalden Wieland, vilken under första hälften av sitt liv var en känslosamhetens profet, fann hon snart nog tröst för sin förlorade kärlekslycka. Föräldrarna å ömse sidor voro visserligen emot deras förbindelse, och Sophie måste efter några år i enlighet med sin fars önskan gifta sig med en ansedd man, Frank von La Roche; men en varm vänskap förenade henne allt framgent med Wieland, och förhållandet till honom bestämde för alltid hennes själsriktning, gav så att säga färg åt hela hennes levnad. Genom sitt giftermål fick Sophie en förnämlig position och sammanfördes med samtidens högst bildade eller mest betydande personer. Överallt blev hon själv på grund av sin skönhet, sitt snille och älskliga väsen medelpunkten, och ända till sin död (1807) fyllde hon sin dag

huvudsakligen med intellektuella intressen.

Sophie von La Roches betydelse i kvinnobildningens historia är tvåfaldig: hon var Tysklands första romanförfattarinna, och hennes hem tjänade som samlingsplats för berömda "känslösamhetskongresser", isynnerhet under de två decennier La Roches voro bosatta i Ehrenbreitstein. I bägge fallen var den "serafiska" stämningen från den tid, då Sophie med Wieland svärat i alla himlar, tonangivande, och tjuguar efter deras överspända ungdomskärleks blomstringstid blev han den officielle utgivaren av hennes första bok, den berömda brevromanen "Geschichte des Fräuleins von Sternheim" (1771). Detta märkvärdiga opus, som inspirerats av Richardsons romaner och Rousseaus livsåskådning, är ett sannskyldigt extrakt av tidsandan. Orubblig tro på dygdens seger och "helig" kamp för det goda, from undergivenhet vid alla prövningar, besviken ungdomskärlek och melankolisk själsstämning förkroppsligas i den änglarena, fullkomliga hjältinnan, vilken också blev hela känslösamhetens idol. Boken förskaffade Sophie v. La Roche världsrykte, och alla hennes senare skrifter mottogos väl, om än ingen med sådan entusiasm som den första. Under de sista åren kunde "Sternheims" författarinna till och med försörja sig med sitt skriftställer.

Fru von La Roches liv är för övrigt ett slående exempel på den motsägelse mellan ideal och verklighet, som betecknade hennes tid. Sina böcker fyllde hon med uppstyltat känslöpjunk och fromma talesätt, men med sin världs-

kloke, skeptiske make levde hon i det lyckligaste äktenskap; hon var drottningen bland alla svärmiska andar, men inrättadesina yttreförhållanden i överensstämmelse med de åsikter, vilka rådde i nyktert tänkande kretsar; hon intresserade sig för kvinnlig lärdom, diskuterade livligt pedagogiska frågor och talade gärna om "hjärtats krav", men sina egna döttrar — den äldsta var Maximiliane Brentano, Bettina von Arnims mor, vilken Goethe en tid ägnade sitt unga hjärtas glödande kärlek, — lät hon uppfostra utom hemmet och gifte bort med "odjur" utan ringaste hänsyn till deras egna önskningar eller böjelser.

Jämte det La Rocheska hemmet var hovet i Darmstadt känslsamhetens förnämsta centrum. Härskarinnan där var "den stora lantgrevinnan", den snillrika, belästa Caroline av Hessen. Medan hennes gemål i en avlägsen småstad exerceerade sina elit-soldater, förde hon spiran i vittra kretsar och skötte en vitt utbredd korrespondens. Hennes engelska park, där hon i största hemlighet bland grönskande buskage anlagt sin egen gravplats, var träffpunkt för sentimentala herrar och damer. Dit kommo som ständiga gäster, jämte Leuchsenring, känslsamhetens "överstepräst", bl. a. den lärde Merck, Goethes ungdomsvän, och hans vackra, högt bildade fru, Luise von Charbonnier, de svärmiska hovdamerna v. Roussillon och v. Ziegler samt Herders fästmö, den kloka, kunniga, för alla andliga intressen vakna Caroline Flachsland; dit infördes alla vitterhetens notabiliteter, vilka på genomresa eller besök uppehöll sig i Darmstadt, t. ex. Goethe,

Wieland, Herder och Sophie von La Roche. Stämningen i kretsen var naturligtvis à la "Sternheim"; damerna hade poetiska namn, såsom Urania, Lila eller Psyche, och underhöll "serafiska" vänskapsförbindelser; många ledde ständigt vid sin sida ett rosenprytt lamm eller planterade blommor på sin egen grav. Men ögon och öron voro öppna för konst, litteratur och vetenskap. Man talade utländska språk, och icke endast franska, föreläste eller utbytte tankar om diktkonstens nyaste alster och strängade stundom sin egen lyra; naturlära var ett synnerligen omtyckt ämne, naturens skönhet en rik och daglig källa till njutning.

Föga smittad av den sentimentala tidsriktningen, mera ett barn av fru Gottscheds ande, var däremot "den stora lantgrevinnans" svägerska och intima vän, markgrevinnan Caroline Luise av Baden. Hon var en lärd dam och lät sina kunskaper framträda på enkelt och naturligt sätt. I början hade hennes äktenskap varit olyckligt. Markgreven visade ovilja och antipati för sin gemål, som han blivit tvingad att gifta sig med, och studierna hade då varit den unga furstinnans tröst. Sedan, när hon genom sin skönhet och älsklighet vunnit makens kärlek, blev han en förstående medhjälpare vid alla hennes intressen för konst och vetenskap. Tillsammans förvandlade de nu sin huvudstad, Karlsruhe, till ett "musernas hov", dit sådana män som Lavater, Klopstock, Gluck m. fl. kallades.

Caroline Luise själv ägde stor lingvistisk lärdom, behärskade bl. a. fullständigt i tal och skrift latinska språket,

och i likhet med markgrevinnan Wilhelmine av Bayreuth var hon god vän med Voltaire. Dessutom gjorde hon sig känd som skicklig pastellmålarinna. På samma sätt som Sibylla Merian (†1717) och dennas döttrar samt Rachel Ruysch (†1750), alla berömda konstnärinnor, begagnade Caroline Luise emellertid målningen nästan uteslutande som medel för sina naturvetenskapliga studier, vilka hon bedrev med lidelsefull iver. Hon anordnade för sig och sina närmaste fysikaliska föreläsningar, tog undervisning i astronomi hos berömda fackmän och skaffade sig en storartad naturaliesamling, till vilken man sände bidrag från när och fjärran.

Hennes älsklingsämne var emellertid botanik. Isynnerhet var hon entusiastisk beundrare av Linnés läror. För att illustrera dennes system målade hon ideligen själv och lät dessutom avbilda en hel del av hans arter på kopparstick efter naturen. Därvid eftersträvade hon lika mycket vetenskaplig noggrannhet som konstnärlig fulländning. År 1774 skrev Jakob Jonas Björnståhl till Linné på tal om markgrevinnan Caroline Luise bl. a.: "Hon har icke endast storartad örtkännedom, utan söker också sin like i konsten att teckna. Varje kopparplåt undersöker hon noggrant, rättar felen och ändrar den minsta oriktighet. Sedan belyser hon själv växterna med de skönaste färger . . . ." Hennes livligaste önskan var att få se den store svensken vid sitt hov. Linné avböjde inbjudningen till Karlsruhe, men besvarade markgrevinnans artighet genom att uppkalla en nyupptäckt planta efter henne. Många andra ärebetygelser

från den lärda världen hade redan förut kommit henne till del. Hon avled år 1783 i Paris, dit hon begivit sig för att uppsöka två berömda naturforskare.

I sin samtids ögon var markgrevinnan Caroline Luise "alltför lärd". Kvinno-studier hade upphört att vara på modet. Många betydande män, framför allt Kant, voro nu deras svurna fiender, och Goethe uppsökte under universitetsåren i Leipzig varken fru Reiske eller det Gottschedska hemmet. Jämte sina förbindelser med unga skönheter och skådespelerskor underhöll han där visserligen livligt umgänge med så bildade, talangfulla damer som professorskan Böhme, systrarna Stock och Friederike Oeser, men de voro icke lärda i egentlig mening. Över huvud taget eftersträvade kvinnorna icke vetenskapliga kunskaper efter de Gottschedska åsikternas avblomstring, sökte i många fall rent av dölja sin lärdom, om de ägde sådan.

Redan i början av 1750-talet hade Charlotte Ziegler-Unzer protesterat mot misstanken att vara hemmastadd i de döda språken. Hon förklarade sig finna det lika löjligt, att ett fruntimmer läste grekiska, som att en professor sys-selsatte sig med handarbeten. Däremot tycks hennes "kvinnlighet" ej ha haft något att invända mot närmare bekantskap med Leibniz' och Wolfs system. Hon skrev själv flera filosofiska verk, vilka vunno mycken anklang. Mest berömd var hennes "Weltweisheit für Frauenzimmer", den första populärt vetenskapliga lärobok på tyska i logik, ontologi, kosmologi o. s. v. Charlotte Unzer var för övrigt "kejsrerlig skaldinna",

krönt med lagerkransen och hedersledamot i många vittra sällskap. Hennes poem äro i allmänhet snarast orimlad eller rimmad prosa och fabricerade efter fader Gottscheds recept, ehuru hon var mycket angelägen om att göra ett modernt intryck och gärna koketterade med den nya tiden, vars idéer i själva verket voro oförenliga med hennes läggning och uppfostran.

Det fanns många sådana övergångstyper, och ofta tog kampen mellan förstånds bildning och känslsamhet en nästan burlesk form. Ja, vid de Rousseauska åsikternas främsta tillämpningsanstalt, Basedows Filantropinum, hölls år 1775 enskild och året därpå offentlig examen med det mest berömda bland alla lärdomens underbarn, den fem- å sexåriga Emilie Basedow, pedagogens dotter. Mitt under känslopjunkets blomstringsperiod, då kvinnostudier betraktades med ett visst förakt och Goethe i sin "Werther" upphöjde den "olärda" Lotte till ideal men gjorde sig lustig över den belästa pastorskan, mitt i en krets av teoretiker, vilka i tal och skrift betonade, att kök och barnkammare voro kvinnans enda naturliga arbetsfält, hade den lilla Emilie proppats så full med vetande som trots någon flicka i Gottscheds Leipzig. Femåringen talade, läste och skrev jämte sitt modersmål även latin och franska, kunde utantill minst tretusen latinska vokabler, av vilka hon förstod att snabbt och skickligt bilda trettiotusen satser, adderade och subtraherade fort och felfritt i huvudet och glänste för övrigt i allehanda färdigheter.

Men denna mångomtalade kunskapsuppväring imponerade föga på samti-

den, icke emedan man ogillade en osund och onaturlig barndressyr, utan på grund av övertygelsen, att lärdom vore något "okvinnligt". Mången kunskapstörstande ungmö led djupt genom att känna sig utestängd från grundliga studier, och under 1780-talet framträdde den ena protesten efter den andra mot kvinnobildningens tilltagande ytlighet och det farliga, ja fördärvbringande i känslös värmeriet. Friederike Baldingers skrift "Geschichte meines Verstandes", Marianne Ehrmanns "Philosophie des Weibes" och Helene Ungers roman "Julchen Grünthal" voro epokgörande anklagelser mot sentimentalitetens herravälde, och den begåvade skaldinnan Susanne von Bandemer, Ramlers lärjunge, rekommenderade rent ut som medel mot tidens gift allvarliga intellektuella sysselsättningar för kvinnorna.

Samtidigt vann en annan tyska världsryste genom storartade fackkunskaper: astronomen Caroline Herschel (död 1848). Under uppväxtåren — hon var född i Hannover år 1750 — måste hon undertrycka sin längtan efter undervisning och bildning och i hemmet förrätta de enklaste göromål. Först när hennes bror Wilhelm, vilken var musiklärare i England och därjämte bedrev omfattande astronomiska studier, tagit henne till sig, slog för Caroline den andliga frigörelsens timme. Hon hade kommit till den älskade brodern såsom hushållerska; i verkligheten blev hon hans vetenskapliga medhjälpare och förtrogna, isynnerhet sedan en kunglig pension gjort det möjligt för honom att uteslutande leva för sitt älsklingsämne, stjärnforskningen. Efter att med outtröttlig

energi ha tillägnat sig nödvändiga förkunskaper biträdde Caroline honom vid alla iakttagelser och upptäckter på himlavalvet.* Sedermera anställde hon även forskningar och beräkningar på egen hand, upptäckte ensam ej mindre än åtta kometer, däribland den första under broderns frånvaro år 1788, och utgav självständigt en stjärnkatalog.

För övrigt fanns det en plats i Tyskland, vilken visserligen genomsusades av alla den nya tidsriktningens vindar, men ej lät dem sopa bort varje dittillsvarande uppfattning. Det var Göttingen, poesiens stamort, romantikens vagga. Universitetet där hade alltid varit synnerligen "galant", hade lagerkrönt en hel rad skaldinnor och ofta på andra sätt uppmuntrat kvinnorna att tillägna sig vett och bildning. Där hade aldrig varit någon brist på lärda damer, särskilt i professorshemmen, i vilka man till och med under känslsamhetens decennier bibehöll en viss aktning för fruntimmersstudier.

Naturligtvis var det då ej håller där skick och bruk att ge flickorna vetenskaplig uppfostran eller ens ordnad undervisning, annat än i levande språk och litteratur. Tvenne av den tyska kulturhistoriens mest berömda kvinnor, Caroline Michaelis och Therese Heyne, voro just i Göttingen under uppväxtåren mest överlämnade åt sig själva och tillfälliga intryck, när det gällde att skaffa sig kunskaper. Och i deras kretsar var damernas bildning i allmänhet lika ytlig som annorstädes

* Wilhelm Herschel upptäckte bl. a. planeten Uranus och två månar kring den, tvenne Saturndrabanter, 2500 nebulosor o. s. v.

vid den tiden, ehuru den bars av ett mäktigt intresse för alla intellektuella sysselsättningar. Men bland Carolines och Thereses jämnåriga umgängesvänner fanns det flera professorsdöttrar, vilka icke ansågo det oförenligt med sin "kvinneliga värdighet" att bedriva systematiska studier och även praktiskt använda vad de lärt. Philippine Gatterer uppträdde med framgång som skaldinna. Hon var god vän med sådana diktare som Bürger och Boie, porträtterades av Tischbein för tavelgalleriet i Cassel och väckte allmän uppmärksamhet genom frimodigt självförtroende, förstånd och vetande. Meta Wedekind fick av sin far en lärd uppfostran, vilken dock snart avbröts genom hennes tidiga, mycket olyckliga äktenskap med musikdirektör Forkel. Hon förde sedan länge ett äventyrligt liv och ägnade sig bland annat åt skriftställeriet. Hennes brevroman "Maria" utkom 1784 — författarinnan var då endast nitton år gammal — och var tendentiös mot känslsamheten. Efter att ha varit Caroline Michaelis-Böhmers olyckskamrat vid revolutionen i Mainz och på Königstein blev Meta äntligen skild från sin man och gifte om sig med en hög ämbetsman.

Lärdast bland alla Göttingens damer på 1780-talet var emellertid Dorothea Schlözer, den andra tyskan i ordningen, som erövrade doktorsgraden. Hennes far var en berömd historiker, språkforskare, politiker och journalist, vilken bl. a. flera år vistats i Sverige och Ryssland och noga kände dessa länders kultur. I hemmet fordrade han blind lydnad och bestämde över sina barn

uteslutande efter eget gottfinnande. Dorothea, den äldsta, var hans älskling och uppfostrades till "underbarn". Hennes begåvning var framstående, om det än fattades henne egentlig lust till vetenskapliga studier. Men fadern var en god pedagog, och av kärlek till honom gjorde hon sitt bästa. Redan vid fem års ålder fick hon regelbunden undervisning i aritmetik och geometri, levande språk och historia. I de sistnämnda ämnena var fadern själv hennes lärare, och till hemstadens förskräckelse tog han den elvaåriga flickan "utan kvinnlig uppsikt" med sig på en långresa till Italien. Dorothea väckte där rätt mycket uppseende; en bekant bildhuggare modellerade hennes byst, hennes resebrev trycktes i en damtidning o. s. v. Efter hemkomsten fortsattes de vetenskapliga studierna ännu ivrigare än förut, särskilt i latin och grekiska. Resultatet blev lysande. När Dorothea blev sjutton år, hette det allmänt, att hon i insikter kunde tävla med vilken magister som helst, och Schlözers universitets-

kolleger föreslogo på skämt att examinera henne. Men den ärelystne fadern gjorde allvar av saken. Dorothea skrev en dissertation med numismatiskt ämne, besvarade i den muntliga prövningen korrekt även de egendomligaste frågor och promoverades till filosofie doktor vid den akademiska jubelfesten i Göttingen år 1787.

Doktorsvärdigheten blev emellertid icke på långt när av sådan betydelse för henne som trettio år tidigare för fru Erxleben. Dorothea Schlözer gifte sig snart och lade då alla vetenskapliga intressen på hyllan. Så kunde de icke håller längre fram i olyckans dagar bli till någon tröst för henne. Men i den tyska kvinnobildningens historia är hennes promotion anmärkningsvärd. Den utgjorde slutstenen i oppositionen mot de överspända åsikterna om kvinnans "natur" och "plikter", den representerade ett omslag i kulturstämningen och ringde in en ny tid, vars program åter erkände kvinnans rätt till andligt arbete.

Jena i oktober 1916.

BEATRICE ZADE.

Notiser från bokvärlden.

Bettina. En livsväg kring Goethe av *Beatrice Zade*. Hugo Gebers förlag.

En fängslande bok har *Beatrice Zade* skänkt i sin skildring av Bettina von Arnim. Hela boken är först och främst anlagd på att ge en bild, att låta hjältingen själv framträda i sin fulla egenomlighet. Bildframställning, icke analys går förf:s behandling av ämnet ut på. Hon har så älskat sig in i denna bilds föremål, att hennes skildring av Bettinas miljö får färg av Bettinas eget sätt att förnimma och uttrycka sig — givetvis ett estetiskt företräde. Själv träder förf. nästan alldeles tillbaka, och denna diskreta tillbakadragenhet har den angenäma följd, att även en läsare, som ingalunda utan vidare kan helt överensstämma med *Beatrice Zades* uppfattning, får jämförelsevis få anledningar till opposition.

Det är som genie, som elementar-ande i ett romantiskt sagospel (bilden är ej *Beatrice Zades* utan anmälares, men återger, menar jag, just hennes Bettina-bild), som Bettina ter sig.

Med vad där finnes av analys och totalvärdering i *Beatrice Zades* bok är det icke alltid möjligt att instämma, och den analys, som icke finns, är visserligen en estetisk förtjänst hos bilden som bild, men saknas, just på de åsyftade punkterna, av den för psykologisk analys intresserade.

Beatrice Zade har en oinskränkt beundran för Bettinas kärlek till Goethe, vilken hon på samma gång ser som vittnande om hennes "oerotiska" natur — en känsla, som alltid var hennes själs högsta tillvarelsesätt — hennes brudlycka med den sköne Arnim trängde ej undan den känslan och lika litet hennes modersfröjd. Svårligen kan dock Bettinas överströmmande känsla

för den mer än en generation äldre Goethe bli begripligare genom att förklara henne för en "oerotisk natur". För fenomenet: Bettinas kärlek till Goethe, torde endast finnas två förklaringsgrunder, som ej utesluta utan komplettera varandra. Den ena är, att i denna känsla för det mäktiga världssnille, som på samma gång var en levande man, oåterkalleligt skild från henne genom livsförhållandena, uppenbarar sig ett allmänpsykologiskt faktum. Det nämligen, att varje riktigt djupt uttryck av en annans själ har något av Eros-syn, och att även det mest osinnliga själsförhållande mellan en man och en kvinna (t. o. m. när det som i detta fall är ensidigt) har något av erotik.

Den andra förklaringen, som är intellektuell, är åtminstone till en viktig del ett konstaterande av en intellektuell brist hos Bettina. Hon kunde ej själv skapa sig ett andligt tankeinnehåll att leva på, ej assimilera allt vad hon utifrån fick, så att hennes egen personlighet blir det enande bandet. Å andra sidan kunde hon ej nöja sig med dött material. Goethe gav henne i sina verk det andliga livsinnehållet, och han blev för henne detta enande band, som hon ej själv mäktade knyta.

HILMA BORELIUS.

Släkten Jerneploogs framgång av *Elin Wägner*. Albert Bonniers förlag.

Elin Wagners författarskap har från första begynnelsen stämplat av ett redbart, rättfärdighetskrävande och samtidigt djupt känsligt sinnes reaktion mot vad vrängt och orättfärdigt är. Formen har alltigenom varit författarinnans speciella. Diskret neddämpad, men genomblitrad av oemotståndliga, kort sagda

kvickheter, har dess verkningsmedel varit en art av återhållsam ekonomi, som är Elin Wägners alldeles enskilda.

Hennes nya bok bär ävenledes dessa karakteristika. Och som alltid hos denna författarinna är ämnesgreppet ner i det aktuellt aktuella.

Det är tiden för krigsutbrottet 1914 och den fortlöpande kristiden framåt, det är friktionen mellan högern och vänsteråskådningen — skärpt genom de extraordinära tidsförhållandena —, som är ämnetsmotiv, konflikten accentuerande sig i en arbetande "radikal" kvinnas insats i samhällsarbetet under denna vådliga tid vid sidan av eller i strid med de direktiv, som utgå från det grevliga landshövdingeresidenset.

Fru Ingar Gunnarsson dominerar i boken, som rätt är, och tar vårt intresse med sin "vanvettsådra" av alltid vaken handlingsvilja och känsla, som inte har något "isoleringsrör av stadig egoism" utan hos henne föder "glädje, medlidande, kärlek, vad du vill", som hennes son säger i sin beundrande uppskattning av vem och vad hon är. Men det finns bipersoner, som i sitt hastigare förbiskymtande kanske avteckna sig än mera skarpt fullfärdiga, som exempelvis mor Marit och fröken Carlson. Elin Wägner är mästaren i snabbmålning.

Till sist, när man efter slutad läsning lagt igen boken accepterar man förstående författarinns dubbeltydiga artighet att med bokens titel placera "framgången" hos landshövdingesläkten Jerneploog.

Omkring Herdinnan i Norden. Roman från Sveriges roccocotid av *Jane Gernandt-Claine*.

Rokokosnirklarna, fjärilarna och den bandrosprydda herdinnestaven på titelbladet ge redan utifrån den sirliga stämning, som förf. genom sin tidskänedom och stil bibehåller åt boken alltigenom.

Jane Gernandt-Claines diktande har under en följd av år rört sig i 1700-talsmiljön, och hennes penna tecknar i säkra och smidiga drag de bilder hennes fantasi trollar fram mot bakgrunden av historiska händelser och däri deltagande historiska personligheter.

Tydligt med fullt genomförd avsikt är Hedvig Charlotta Nordenflycht här — liksom Thorild i I skuggan av ett snille och Magdalena Rudenschöld i Magdalena — icke bokens egentliga huvudperson. En diktad flickgestalt tar denna plats, men dennas öde väves till viss grad samman med "Herdinnans i Norden" och sättes genom en egenomlig parallellitet av bägge deras livs ödesstund i en kontakt med fru Nordenflycht, som förf. låter bli avgörande vid dennas bekanta självmordsförsök — eller rättare sagt bli det som avhåller henne ifrån att utföra detta. Elisandra Gyllenbåge, detta är flickans namn, är för övrigt i släkt med dessa unga flickor, som Jane Gernandt-Claine mer än en gång tecknat, som med förväntansfull ömhet sträcka sig mot det okända livet men obevekligt grymt brytas ned av det.

Med inrymmande av att i den historiska romandiktningens själva natur ligger en fara för grumlandet av de klara och skarpa konturer, som den rena historien begär, får man ge Jane Gernandt-Claine ett erkännande av att hon genom att skjuta det diktade elementet avsiktligt i förgrunden och hålla sina historiska personligheter mera tillbaka funnit en god väg ut ur svårigheterna vid sammanblandningen av dikt och verklighet.

Jungfru Lotta och Mamsell Jeannette, Grefvinnans betrodda, av *Louise Stenbock* f. Mörner. Hugo Gebers förlag.

Den lilla nätta bok, som bär denna titel, är ingen verklig nyhet för Herthas lä-

sare, då det var denna tidskrift som hade nöjet att först publicera de på gamla brev och dagboksanteckningar av Louise Stenbock byggda kulturskildringar, som nu framlags för ett bredare publikum. Men bekantskapen förtjänar att förnyas, både Ekebyfolkets historia och mam-sell Jeannettes ha tagits något utförligare, och porträtter av de två dekorativa huvudpersonerna samt fotografier av de herrgårdar, där deras liv förrunno, ge nytt värde åt den lilla boken.

En dröm av *Anna Lenah Elgström*. Svenska Andelsförlaget.

Förf. har haft den särdeles effektfulla idén att låta en del av våra kända intellektuella auktoriteter — i vilket fall som helst auktoriteter inom vissa vida kretsar —, producera sina åsikter om världskriget och dess verkningar inför en främling, som helt oförskyllt trillat hit ned från en annan planet. Den vid kloka jordresonemanger och krig lika ovane främlingens förvåning och förvirring över vad han får höra, ordagranna citat av uttalanden, som gjorts i tryck av herrar Ljunglund, Böök, Stridsberg, Carl Laurin, Per Hallström, Bengt Berg, ge en förträfflig relief åt det häpnadsväckande accepterande av kriget och krigsnödvändigheten, som ännu i våra dagar är möjligt — och den mest företrädda uppfattningen. Den arme främlingen, som tydligen kommer från någon "rättsstat", utgår alltjämt från att rätt är rätt och orätt är orätt och kan på intet sätt komma till rätta med vad som här säges och tänkes till försvar och ursäkt för det våld som kriget är.

Anna Lenah Elgströms själv är den omutliga fredsvännen och fredsviljaren, som intensivt reagerar mot det vaneslöa accepterandet av det ohyggligaste ohyggliga, som mänskorna skapa fram på jorden. Som de själva skapa fram — och som de därför själva kunna skaffa bort.

E. K—N.

Till Österland av *Aivva Uppström*. J. A. Lindblads förlag.

Jag fruktar att den historiska berättelsen ej står i hög kurs i våra dagar och att Till Österland ej får så stor läsekrets. För den som sedan ungdomen älskat detta slags litteratur är Aivva Uppströms berättelse från vikingatiden en bekantskap att göra och vår tids kvinnliga ungdom skulle, tror jag, ha betydligt mer behållning av en sådan bok än av Drömflickor och liknande översättningslitteratur.

På ett livligt och medryckande sätt skildrar författarinnan den svenske vikingens levnadssaga, från det att han som 17-årig gripes av trängtan efter dåd och äventyrlust klagar sin sorg att ej av sin far ha blivit hämtad till vikingatåg, till dess att han som Ingvar den Wittfarne, hjälten i sång och saga, utandas sin sista suck.

Mer än vikingens skiftande liv i österväg fångslar oss dock skildringen av hans liv i hemlandet, där han och hans maka hävda släktens odal, samt framförallt teckningen av konflikten mellan hem- och jordkärleken å ena sidan, äventyrlusten och ärekärleken å den andra hos mannen, fosterlandskärleken och kärleken till man och barn hos kvinnan.

Framställningen av tidens seder och bruk i helg och söcken är väl gjord, och boken ger oss sålunda en god bild av kulturen i vårt land under 11:te århundradet.

L. N. B.

Sveriges störste tempelskald av *Henrika Scheffer*. P. A. Norstedt & Söners förlag.

Den Wallinska psalmboken är snart färdig för sekeljubileum — och avsättning. En kommitté har nu det grannlaga värvet att revidera Wallinska psalmboken tillämnade efterträdare, ett förslag, om vilket det beska omdömet fällt:

”Det vackra är inte nytt, och det nya är inte vackert“. Så mycket är visst: om psalmbokskommittén är nog from och nog vitter att åstadkomma en god ”ny“ psalmbok, så måste den hava försyn för de klassiska alstren i vår nuvarande Wallinska och icke ändra bara för lusten att ändra.

Henrika Scheffers Wallinföredrag ”vänder sig till mognare ungdom och i allmänhet till historiskt intresserade läsare, som ej hava tillfälle till speciella studier“. Här är varken stor utförlighet eller anspråk på vetenskaplig originalitet, men läsaren får en sympatisk och ganska levande bild av Johan Olof Wallin och hans arbete för svenska kyrkan. Det ligger i ämnets natur, att man också får intryck av Wallinsk vältalighet, något av tyngd och prakt. Författarinnans egen stil är så påverkad av den akademiska prosan, att man icke alltid märker var citaten upphöra. Liksom Wallins predikoämnen hava Henrika Scheffers kapitelrubriker skönhet och fyndighet. Till bokens mera populära förtjänster höra små provbitar av Wallins humor samt skildringen av hans sista stunder, då Geijer och den oförbränneliga Malla Silfverstolpe voro med.

Den lilla boken är en vacker volym — med porträtt av föremålet — och tillönskas spridning t. ex. bland seminarister och i hem, där kyrksamhet och bildningsintresse gå hand i hand.

AMALIA BJÖRCK.

Kvinnornas kalender. Även i år har den lilla trevliga kalender kommit, som fått namnet Kvinnornas kalender och som Göteborgs F. K. P. R. har hedern att ge ut. Förutom dess förtjänst av bekväm och omvändbar anteckningsbok — avdelningen dagförteckning — bjuder den även i år på flera värdefulla artiklar. Ellen Hagen, Anna Lenah Elgström, Anna Wicksell, Eva Fröberg — med en dikt, ”Kung

Märtas“ sista brev till döttrarna, — ha medverkat till att göra ”vår kalender“ intressant och rolig.

Hela behållningen av försäljningen kommer liksom föregående år att tillfalla F. K. P. R:s resetalarfond, ännu ett skäl varför var och en bör känna sig hägad att köpa och sprida den.

Insända böcker

Hugo Geber: **Jungfru Lotta och Mamsell Jeannette.** Grefvinnans betrodde, av Louise Stenbock f. Mörner. — **Bettina.** En livsväg kring Goethe. Av *Beatrice Zade.* — **Goethes kärlek** av *Ernst Liljedahl.* Fjärde delen. — **Gunnar Wennerberg.** Bref och minnen samlade och sammanbundna af *Signe Taube* f. Wennerberg. Tredje delen.

Wahlström & Widstrand: **Omkring Herdinnan i Norden.** Roman från Sveriges roccocotid av *Jane Gernandt-Claine.* — **Patron Carl.** Några anteckningar om Bengt Gustaf Geijer d. ä. och hans söner meddelade av *Lotten Dahlgren.*

Svenska. Andelsförlaget: **Existerar den ”Ryska faran“?** Av *N. B. Emeljanoff.* Översättning. Förord av Ivar Lagerwall. — **En dröm** av *Anna Lenah Elgström.* — **Fredskongressen.** Läs драма i tre akter av *Poul Bjerre.* — **Den vita narcissen** av *Elsa Söderberg.*

Aktiebolaget Sandbergs bokhandel: **Statskyrkoprästen** av *Elsa Törne.*

Albert Bonnier: **Gustaf Fröding.** En psykologisk och litteraturhistorisk studie av *John Landquist.* — **Veri Similia.** II. Nya meditationer av *Vilhelm Ekelund.* — **Tidsstämningar.** Ett urval studier, artiklar och resebrev 1911 — 1916 av *Anders Österling.* — **Det stulna porträttet och annat.** Prosa och vers av Gustaf Ullman. — **Släkten Jernploogs framgång** av *Elin Wägner.* — **Från förgångna tider** av *Augusta Katarina Bergh.* — **Gulaschbaronerna.**

Roman av *Henning Berger*. — **Knutmässomarknad** av *Hjalmar Bergman*. — **Atlantis**. Dikter av *Bertil Malmberg*. — **Hemkomst**. Dikter av *Karl Hedlund*. — **Skörd**. En diktbok av *Gunnar Hede*. — **Judiska dikter** av *Ragnar Josephson*. — **Ur fromhetslivets svensk-historia** av *Emilia Fogelklou*. — **Guds vackra värld**. En historia om rätt och orätt av *Martin Koch*. Del I o. II. — **Salig prostens trälkvinna**. Verklighetsskildring av *Tord Torpare*. — **Feltag och fördomar om sjukdomar och bote-medel** av *M. Simon*. Med förord av *I. Hedenius*. — **Gustaf Frödings diktning**. Bidrag till dess psykologi av *Frey Svenson*. — **Idyller från kungariket Öbacka** av *Ludvig Nordström*. — **"Golem"**. Roman av *Gustav Meyrink*. Övers. av Ernst Klein. — **Mannen som mördade** av *Claude Farrère*. Övers. av Anna Berg-Mortensen. Med en inledning av Johan Mortensen.

Eugen Diederichs, Jena: **Das Wesen der Geschlechtlichkeit** av *Grete Meisel-Hess*. Band I o. II.

A. V. Carlsons bokförlagsaktiebolag: **Gran-narna i Västanfors** av *Runa*. — **Sven i Sunnanskog**. Första och sista kapitlet i en prästs levnadssaga av *Alfred Carlsson*. — **Klagovisor från min svaghetstid**. Dikter av en nervsjuk. Av *Karl Kloo*.

J. A. Lindblads förlag: **Drottning Luise av Preussen**. En kvinnas hjältesaga av *Elsa Ribbing*. — **Fröken Fjäril** av *Marie Dienesen*. Övers. av Bertil Skarstedt. — **Från Carmen Sylvas kungarrike**. Valda sagor och berättelser av drottning *Elisabeth av Rumänien*. Övers. av Aline Cronhielm. — **Ensamhet**. Berättelse från Alperna av *Ernst Zahn*. Övers. av Hugo Hultenberg.

Evangeliska Fosterlandsstiftelsens förlag: **Guds fotspår i världskriget**. Brev till hemmet, dagboksblad och anteckningar av kristna soldater samlade och utgivna av *Neuberg och Stange*. Övers. av Gunnar Sjöfors.

Kvinnornas kalender 1917.

På uppdrag av L. K. P. R. utgiven av
Föreningen för kvinnans politiska rösträtt i Göteborg.

Inledes med en dikt av *Eva Fröberg* och innehåller, bland annat, artiklar av *Ellen Hagen*, *Anna Lenah Elgström* och *Anna Wicksell*.

— **Pris 1 krona** —

Hela behållningen tillfaller L. K. P. R:s resetalarefond.

Rekvisitioner ställas till fröken Hildur Öijer, Göteborg 1.

STOR JULUTSTÄLLNING

.....) .....

av stilfulla presentartiklar i svensk kristall

Vackra nyheter.

Alla prislägen.

De Svenska Kristallglasbrukens Försäljningsmagasin

20 Birger Jarlsgatan 20

::

5 Regeringsgatan 5

PROMENADKJOLAR

i alla prislägen från 10 kr. st.

SIDENKJOLAR

Eleganta — Solida — Billiga.

BESTÄLLNINGAR mottagas och utföras på dagen och utan provning om så önskas.

STOCKHOLMS KJOLFABRIK

Malmkillnadsgatan 9, 2 tr.

A. T. 19426.

Riks 12146.

Handarbetsaffären

19 Västra Trädgårdsgatan

(Mitt för Nord, Komp.)

Linnen, Tunna tyger, Rit-

ningar o. Materialier

billigt.

Nya och värdefulla böcker!

Frideborg. Folkkalender för 1917 af Komminister *B. Wadström*. 51:sta årg. Kart. 1: 25, klotb. 2 kr.

Korsblomman. Kristlig kalender för 1917 af Pastor *Efr. Rang*. 52:dra årg. Kart. 1: 75, klotb. 2: 25.

Varde ljus! Nordisk missionskalender för 1917 af Missionsdirektorn Pastor *Joh. Lindgren*. 24:de årg. Kart. 1: 25.

Julgåfvan. Illustrerad jultidning för hemmet. Gediget innehåll. Fyra gratis-planscher medfölja. Pris 1: 25.

Julkärfven. Illustrerad jultidning för barn. Roande innehåll. Pris 20 öre.

Låt om oss gå till Betlehem. Julhälsning af Kyrkoherde *Fr. Hammarsten*. Häft. 12 öre.

Biblisk Ordbook. Utarbetad af Teol. Dr *Oscar Bensow*. Häft. 5: —, klotb. 6: —.

Under korsets skugga. Passions-betraktelser af Kyrkoherde *Fr. Hammarsten*. Häft. 2: 50, välskt band 3: 50, klotb. 3: 50.

Manande vittnesbörd. Predikningar, uppsatser, m. m. af Kontraktsprosten *Johannes Neander*. Häft. 2: 50, kart. 3: —, klotb. 3: 50.

Riktlinier för det kristliga lifvet. Tio ungdomsföredrag af *Elvira Boström*. Häft. 1: —, kart. 1: 30, klotb. 1: 60.

I vårdagar. Ungdomsföredrag af Kyrkoherde *Fr. Hammarsten*. Häft. 2: 75, välskt band 3: 25, klotb. 3: 50.

Bibeln den underbaraste bok i världen, huru den kommit till. Af *Mildred Duff* och *Noel Hope*. Illustrerad. Häft. 1: 25, kart. 1: 50, klotb. 2: —.

Vatten åt försmäktande och andra föredrag af *Paul le Seur*. Häft. —: 50.

Pastor M. Hsis omvändelse. Af Mrs *Howard Taylor*. Bemyndigad översättning af *Stina Sahlin*. Häft. 75 öre.

Synd och nåd. Korta betraktelser af Dr *O. Hallesby*. Häft. —: 40, —: 60.

Kristi kors i profetia och uppfyllelse. En utläggning af Dav. 22 Ps. och Jes. 53 kap. af Pastor *Paul Ebert*. Häft. 1: —, klotb. 1: 50.

Besläktade själar. Bilder från Indiens kvinnovärld af *Anna Fröberg*. Häft. —: 60, kart. —: 75.

Florence Nightingale. Af *Thyra Möller*. Bemyndigad översättning af *Bertha Haller*. Häft. 35 öre.

Erfarenheter bland ryska krigsfångar i Tyskland. Af Pastor *N. Rudnitsky*. Med ett 30-tal planscher från fångläger och Röda-korståg. Häft. 1: —, kart. 1: 25.

Guds fotspår i världskriget. Bref till hemmet, dagboksblad och anteckningar af kristna soldatbref samlade och utgifna af kyrkoherde *Neuberg* i Dresden och Pastor *Stauge* i Pulsnitz. Auktorerad översättning från tyskan af pastor *Gunnar Sjöfors*. Häft. 2: 50, kart. 3: —, klotb. 3: 25.

På helig mark. En berättelse ur lifvet af *K. Papke*. Öfvers. af *Signe Lyth* fr. tyska originalets »Der Hilligenlei Finder» 3:dje uppl. Häft. 2: —, kart. 2: 25, klotb. 2: 50.

I andliga vårtider. En diakonissas minnen och erfarenheter från midten af förra århundradet. Bearbetade af *Fr. Hylander*. Häft. —: 75, kart. 1: —.

När julljusen brinna. En julbok af *Pehr Johnsson*. Berättelser. Häft. 1: 25, kart. 1: 50, klotb. 1: 75.

Paul Gerhardt. En lifsbild, den mognare ungdomen tillägnad af *F. W. Sommerlad*. Häft. —: 75, kart. 1: —.

Berättelser ur kyrkans historia. I Den gamla kyrkan. Af pastor *Carl Koch*. Häft. 2: —, kart. 2: 25, klotb. 2: 50.

Lina Berg född Sandell. Några bilder ur hennes lif. Samlade af Pastor *Efr. Rang*. Häft. 40 öre.

Bilderböcker för barn:

Rim och sagor för våra små. Med text af *Tant Lisa*. Pris 1: 50.

För små målare. Pris 75 öre.

Barnen och deras vänner med text af *Märta Lagerfelt* samt med ställbara landskapsbilder. Pris 3 kr.

Smått för de små. Med text af *Märta Lagerfelt*. Pris 50 öre.

För barnkammaren. Med text af *Tant Lisa*. Denna bilderbok kan blifva nära 2 meter lång. Pris 1: 50.

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition, Stockholm 3

För kapitalister, särskilt fruntimmer har det länge varit ett önskningsmål ..... att kunna överlämna värden av sina värdepapper och skötseln av sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet av det anförtrodda uppdraget, ävensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatavdelning

(Kungsträdgårdsgatan 8. Expeditionstid $\frac{1}{2}$ 10—4.)

som under garanti av **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning av enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatavdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatavdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenter influtna medel. Vidare efterser Notariatavdelningen utlottningar av obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blivit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** av det ledigblivna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatavdelningen, underrättar Notariatavdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till avdelningen inbetalas varefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatavdelningen, att inteckningarna bliva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos avdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsavgift: 50 öre för år per 1,000 kr. av depositionens värde, dock ej under 2 kr.

A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm.

Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbeten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstsöm.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetsstråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

FÖRESTÅNDARINNA.

Anställning som föreståndarinna vid härvarande vanföreståelse blir ledig att tillträda den 15 Augusti 1917. Till befattningen sökes en representativ och fint bildad person med praktisk erfarenhet i anstalters skötsel och levande intresse för den synnerligen omfattande och krävande men också tacksamma uppgiften att verka bland de vanföra.

Lön, vari ingå bostad och vivre vid anstalten, och övriga anställningsvillkor bestämmas efter närmare överenskommelse med styrelsen.

Ansökningar skola ställas till »Styrelsen för Föreningen för bistånd åt vanföra i Göteborg» och jämte betygsavskrifter m. m. vara inlämnade senast den 30 Dec. 1916 till styrelsens ordförande Ingeniör Otto Platin, adress 4 S. Larmgatan, vilken besvarar ingående förfrågningar.

Göteborg i November 1916.
STYRELSEN.

(Nord. A. B. 74146.)

Innehåll:

Där man reder sig den kvinnliga sakkunskapen förutan.

Mina "riksdagsmotioner". Av *Ellen Key*.

Elisabeth Warling in memoriam. Av *Ellen Jolin*.

Kringblick.

Övervåldet i Nöbbelöf. Av *Anna Ljungberg*.

Lärda tyskor under gångna tider. III. Av *Beatrice Zade*.

Notiser från bokvärlden.

COLLAN-OLJAN,

världens förnämsta läderpreservativ, gör skodon absolut vattentäta och minst dubbelt varaktiga. Finnes överallt å 90 och 1 50 pr flaska.

A.-B. COLLAN-OLJE-FABRIKEN, T. OLSEN, Sthlm.

I de bästa hem

står numera dagligen

SVEA VÄXT = MARGARIN på bordet.
I de flesta fall är hufvudern okunnig om detta förhållande, ett faktum som på ett talande sätt bevisar, huru fullständigt detta märke lyckats förvärva natursmörets smak och arom. Sparar 50 procent.

Antracit

Genom beviljade licenser leverera vi nu *prima* Antracit m. fl. Kol- och Koksorter fritt hemtransporterad.

Rekvirera genast Edert vinterbehov!

OLAUS OLSSONS KOLIMPORT A.-B., Stockholm

Telefoner nämnanrop: "OLAUS OLSSONS".